

VILÁGTÖRTÉNELEM

HERMANN HESSE

Amikor még kisfiú voltam, és egy rossz gimnáziumba jártam, akkoriban számomra az, amit Világtörténelemnek neveznek, valami végtelenül tiszteletreméltó, távoli, nemes, hatalmas volt, olyasmi, mint Jehova és Mózes. A Világtörténelem egyszer, valamikor, korábban létezett, villámlott és dörgött, és mostanra már rég elmúlt, távolivá és tiszteletre méltóvá vált, könyvekbe került, és a diákok tanulták. A Világtörténelem utolsó felvonása, amiről mi, fiúk tudomást szereztünk, a hetvenes háború volt. Ez már csodálatos és izgató volt: ebben még apáink és bácsikáink is részt vettek, és csak néhány év hiányzott, hogy mi, magunk is megérjük. És milyen dicsőségesnek kellett lennie: háború, hősiesség, lobogó zászlók, lovagló hadvezérek, újraválasztott császár. Mint ahogy arról bennünket hihetően és szentül meggyőztek, ebben a háborúban csodák és hőstettek történtek, valóban hatalmas volt, és igazán világtörténelmien zajlott le, nem úgy, mint tegnap, ma vagy mint mindig. Férfiak és asszonyok hallatlan dolgokra voltak képesek, hallatlan dolgokat tettek el, az élmények mámorától elragadtatva a nép tömegei sírtak és nevettek, idegenek az utcán összeölelkeztek, bátorság és önzetlenség maguktól értetődően voltak jelen. Ūristen, ha ezt megérhettük volna! Az emberek, akiket ismertünk, nem voltak hősök, a tanárok sem, akik bizonyos időkben nekünk ezeket a fölemelő történeteket mesélték, apáink és bácsikáink sem voltak azok, akik közül oly sokan abban a nagy és hősi háborúban valóban részt vettek. De mégis kellett, hogy legyen benne valami, vastag képeskönyveket nyomtattak róla, minden szoba falán Bismarck függött, és minden ősön megünnepeltük a Sedan-ünnepséget, az év legszebb napját.

Csak tizenötévesen sápadt meg szememben ez a ragyogás. A Világtörténelem tiszteletreméltóságában kezdtem kételkedni, nem hihetették el velem többé, a régebbi korokban mások voltak az emberek és a népek, mint ma, hogy azok akkoriban nem a mindennapo-

kat, hanem operákat és hőskölteményeket éltek. Tudtam, tanárainknak az a feladata, hogy bennünket lehetőleg minél jobban megterheljenek és lenyomjanak, érdekemet, erőnyemet követeltek tőlünk, olyanokat, melyeket ők maguk sem birtokoltak, és éppen így volt a Világtörténelemmel is, melyet ők nekünk bebeszéltek; a felnőtteknek egy olyan csalása volt ez, amivel bennünket degradáltak és kis-korúsítottak.

Annak, hogy én a Világtörténelemtől ilyen balgán és tiszteletlenül vélekedtem, megvolt az oka. A fiatal emberek nem kritikusan és tagadóan, hanem érzelmekkel és eszmékkel élnek. És bennem akkoriban történt valami, ami azóta is tart: a külvilág hangjaival szemben kételkedővé váltam, s annál inkább kételkedtem, minél inkább hivatalosak voltak azok. És tulajdonképpen érezni kezdtem, hogy az, ami valóban érdekes, és amiért élni érdemes, ami valójában kitölt és foglalkoztat bennünket, és ami izgatni tud, nem rajtunk kívül, hanem bennünk található. Nem mintha erről bármit is tudtam volna — de éreztem, filozófusokat kezdtem olvasni, szabadgondolkodóvá kezdtem válni, kedvenc költőimbe temetkeztem. Míndezt azzal a homályos érzéssel, hogy ez az én utam, ez az út vezet önmagamhoz, és egyetlen más út sincs, amire szükségem lenne, és nincs más, amihez tartoznék. Az kezdődött el bennem, amit a keresztény „magába szállásnak”, a pszichoanalitikus „introverzióknak” nevez. Nem tudom megmondani, ez az út, így létezni és élni jobb-e, mint valami más. Csak azt tudom, hogy a hívőknek és a költőknek szükséges, és nekik sohasem sikerül, még ha akarják sem, és ha törekednek elsajátítani, hogy megtanuljanak, mint ahogy azt az újabb hivatalos bölcsességtudorok nevezik: „történelmien gondolkodni”.

Sok éven át hagytam a világot, hadd menjen a maga útján, és ő is hagyott engem. Számomra az, amit a világban fontosnak tartottak és a beszédekben, vezércikkekben nagy szerepet játszott, csak játék és nagyképszerűség volt, a világnak pedig az, amit én csináltam és amit komolyan vettem, szentnek tartottam, hóbort és bolondozás volt csupán. És maradhatott volna így is. De egyszer csak újra itt volt a Világtörténelem! Egyszerre csak a vezércikkek, egyetemi tanárok és főtanítók mind azt kezdték bizonygatni, újra világtörténelmi napokat élünk, többé nincsenek hétköznapiak, „nagy idők” következnek. Mi, költők és más kívülállók, akik erre csak vállunkat vonogattuk, és mi, hívők, akik vezetőink örült önteltségétől és iszonyatos felelőtlenségétől óva intettünk mindenkit, többé már nem jámbor poéták voltunk, akiken nevetni lehet, hanem a haza ellenségei,

defetisták, sötéten látók — ahogyan ez a sok szép, új szó nevezett bennünket. Feljelentettek, feketelistára helyeztek bennünket, „jóérzésű” újságokban mérgező, becsületsértő cikkeket zúdítottak a nyakunkba. A privát életben sem volt másképp. Amikor 1915 tavaszán egy német barátomnak azt mondtam, miért olyan elviselhetetlen annak a gondolata, hogy bizonyos körülmények között Elzászt újra ki kell adnunk, megjegyezte: ő személyesen ezt megbocsátja nekem, de másoknak ha mondanám, azok akár csontjaimat is törhetnék.

Újra és újra „nagy idöket” emlegettek, de nekem még mindig nem sikerült meglátnom öket. Azaz én jól értettem, korunk másoknak miért tűnt nagyoknak. Azért tűnt ilyennek, mert ezekben villant fel egy pillanatra a belső élet egy darabkája, a lélek csillanása. Aggszűzek, akik korábban csak mopszlijukat etetgették, sebesülteket ápolgattak, fiatal emberek bőrüket vitték vásárra, miközben velejükig megborzadva először fogták fel teljességében azt, ami az élet. Ez bizony nem volt kevés; valami nagy volt, valami hatalmas, azonban csak olyanoknak volt az, akik történelmien gondolkodtak, és akik a nagy és más idökről tudtak. Számunkra, másfélék számára, a hívők és a költők számára, akik a mindennapokon is gondoltunk istenre, és akiknek a lélek jelenléte már korábban is ismert volt, számunkra a kor, melyben éltünk, se kisebbnek, se nagyobbak nem tűnt, mint amilyen volt. Mert mi önmagunk legbensőjében éltünk, nem az idöben.

Most is így vagyunk vele, mikor újra Világtörténelmet írnak, és nagy színjáték az egész világ. Ma sok olyan megtörténik, amit mi magunk is akartunk, hatalmak buktak meg, melyeket ördöginek neveztünk, olyan férfiak kerültek le a színről, akiket veszélyeseknek és gyűlöleteseknek tartottunk, és ellenük harcoltunk.

De ennek ellenére sem sikerül nekünk ma sem a nagy események forgatagában feloldódnunk, és mámorosan az új, „nagy idöket” átélnünk. Érezzük a föld remegését, az áldozatokkal együtt szenvedünk, együtt szűkölködünk és éhezünk, de sem ezekben a szenvedésekben, sem a vörös zászlókban, új köztársaságokban és a népek lelkesedésében nem látjuk az igazán „nagy” dolgokat. Mi most is csak azt ismerjük el és csak azt éljük át igazán, ami számunkra a történelemben valóban lelket lehel, az isteni felragyogását. A császárral, aki ellenességünk volt, mélyen együttérettünk volna, ha megadatott volna neki, hogy méltó módon távozzon. És a fiatal katona, aki kergette és elvakult haza- és császárírádatában életét adta, sokkal kedvesebb és fontosabb számunkra, mint a legokosabb demokrata szónok, aki ö

bolondnak mondja. Demokrácia vagy monarchia, szövetségi állam vagy államszövetség — számunkra ugyanaz, mert bennünket csak a hogyan és sohasem a mi érdekel. És ha egy öőrült a legkergébb tet-tét teljes szívéből hajtja végre, kedvesebb nekünk, mint bármelyik tanár, aki valószínűleg most ugyanazzal a hajlékonysággal az új rezsim mellé áll, amivel korábban a hercegek és oltárok előtt hajlongott. „Minden érték átértékelődésének” vak követői vagyunk, de ez az átértékelődés nem másutt, a mi lelkünkben játszódik le.

Azoknak a hangját hallom, akik a mi történelmietlen és apolitikus gondolkodásunkban semmi mást nem látnak, mint az „értelmiség” fásult, öntelt közömbösségét. Ők úgy vélik, mi olyan emberek vagyunk, akiknek minden csak papírrá változik, akik számára háború és forradalom, halál és élet már csak szavak. Vannak ilyenek is, bizonyára. De hozzánk semmi közük. Mi nem vagyunk elvtelenek. Azonban nem ismerünk „jó” és „rossz” elveket, nem ismerünk jobb- és baloldaliakat, hanem kétféle embereket ismerünk: olyanokat, akik elveik szerint akarnak élni, és olyanokat, kik elveiket a mellényzsebben hordják. A német császárhoz hű hazafit, aki a dolgok átalakulását képtelen elviselni, és lovagi romantikájának megfelelően életét egy emlékmű talapzatán oltja, nem tartjuk követendő példának, de szeretjük és megértjük őt, míg az okosat megvetjük, aki nem a forradalmi zsargont éppen olyan jól beszéli, mint akár tegnap még a hazafias-régimódit.

Micsoda hatalmas dolgok történnek, hány szív dobban ezekben a napokban újra szenvedélyesen, odaadástól és reménytől fűtötten! Milyen világrengető események történhetnek most! Mi, különcök és pusztába kiáltók, nem állunk félre, nem vagyunk közömbösek, nem állunk mindenek fölött, de „nagyinak” mindig csak azt tartjuk, ami az emberi lelkekben lezajlik. A császárhitről a demokratikus hitre való áttérés számunkra nem több zászlócserenél. Még ha ezek számára ez többet is jelentene!

A négyéves háború végét, ami ezekben a napokban a nyugati fegyverszünettel lépett életbe, sehol sem ünnepelték meg. Itt a despotizmus bukását, odaát a győzelmet ünnepelték. Az a tény, hogy egy bizonyos órától fogva az egész értelmetlen lövöldözés a borzalmak négy éve után véget ért, tulajdonképpen senkit sem indított meg. Különös világ! Mennyivel kisebb dolgok miatt törnek be újra kirakatok és koponyák!

(1918)

BATA János fordítása